

Для посилання:

Мадзігон В. М. Проектування освітньо-інформаційного середовища майбутнього [Текст] / В. М. Мадзігон // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. кол., головн. ред. В. М. Мадзігон; наук. ред. О. М. Топузов]. – К. : Пед. думка, 2011. – Вип. 11. – 800 с. – С. 4–9.

ПРОЕКТУВАННЯ ОСВІТНЬО-ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА МАЙБУТНЬОГО

В. М. Мадзігон, академік,
Інститут педагогіки НАПН України

Постановка проблеми. Освіта протягом життя в усьому світі й особливо в розвинених країнах стає найважливішою сферою послуг. Нині існують такі три основні форми освіти: формальна, неформальна, інформальна. Формальна освіта – інституалізована, побудована за віковою ознакою та ієрархічно структурована освітня система, спрямована на опанування певного рівня, галузі, типу освіти за Міжнародною стандартною класифікацією освіти. До формальної належить початкова, загальна середня, середня професійна, вища освіта, освіта після закінчення ВНЗ (аспірантура й докторантура), підвищення кваліфікації й перепідготовка фахівців і керівників з вищою і середньою професійною освітою в інститутах, на факультетах і курсах підвищення кваліфікації й професійної перепідготовки. Особистісно і компетентісно зорієнтована формальна освіта вимагає врахування внутрішньо-особистісного середовища учнів. Але для школи майбутнього зазначений тип освіти уже не є достатнім.

Постає вимога взаємодоповнення різних форм освіти у єдиному навчально-виховному комплексі, розробка середовищного змісту навчання, що вимагає нових підходів до розробки навчально-методичних комплектів.

Для розробки навчально-методичних комплектів, у яких враховується внутрішньо-особистісне, соціокультурне, інформаційно-комунікаційне середовища, необхідно: окреслити принципи проектування освітньо-інформаційного середовища і сформулювати їх сутність, а також дати визначення середовищним можливостям навчання; зосередити увагу на ієрархічній моделі особистості, яка має слугувати основою проектування інноваційної педагогічної моделі освітньо-розвивального і виховного середовища майбутнього; вказати на роль і значення оригінальної системи безперервної освіти від народження дитини до входження її в самостійне життя, завдання якої є формувати відповідальну, соціально активну, творчо мислячу і працюючу особистість.

Мета статті – виокремити значення культурного і освітнього середовищ школи майбутнього; окреслити завдання реалізації сучасного освітнього середовища в навчальних планах, програмах, технологіях навчання і виховання; теоретично обґрунтувати змістове наповнення інноваційної моделі «Школа майбутнього».

Основна частина. Важливим напрямом у розбудові освітнього середовища школи майбутнього є неформальна освіта – професійно спрямовані й загальнокультурні курси навчання в центрах освіти, у лекторіях товариства «Знання», по телебаченню, на різних курсах інтенсивного навчання. Такий тип освіти вимагає інтенсивного ІКС (інформаційно-комунікаційного середовища). Не менш вагомою складовою освітнього середовища школи майбутнього є інформальна освіта – спонтанна, випадкова, побічна освіта, що відбувається за здійснення іншої, не освітньої діяльності, набувається з життєвим досвідом особи. Інформальна освіта є загальним терміном для освіти за межами стандартного освітнього середовища – індивідуальна пізнавальна діяльність, що супроводжує повсякденне життя, реалізується за рахунок власної активності індивідів в оточуючому культурно-освітньому середовищі; спілкування, читання, відвідування установ культури, подорожі, засоби масової інформації тощо. Саме з огляду на це людина перетворює освітні потенціали суспільства в дієві чинники свого розвитку. Такий тип освіти вимагає педагогічно доцільного соціокультурного середовища.

Внутрішньо-особистісне, інформаційно-комунікаційне, соціокультурне типи освітніх середовищ, на нашу думку, мають місце у нашому педагогічному проекті школи майбутнього¹. Подаємо найважливіші положення цього проекту.

Світова спільнота прагне створити систему освіти, яка відповідала б викликам часу і потребам особистості, а тому відшукує нові умови і моделі її розвитку. У найперспективніших моделях, які випробувані часом, в основу покладена ідея формування і динамічного розвитку природного таланту кожної дитини як умови її самоствердження на життєвому шляху.

Водночас, майже невідомі широкій громадськості спроби проектування освітньо-інформаційного середовища майбутнього, основоположні ідеї якого з різних причин не були цілісно реалізовані на практиці, але теоретичні обґрунтування, елементи проектів використовувалися під час створення навчальних закладів, які забезпечували реалізацію особистісно орієнтованого навчання, виховання і розвитку.

Основою проектування освітньо-інформаційного середовища майбутнього має бути ієрархічна модель особистості, де чітко обкреслені структурна організація й елементний склад. Це дасть змогу конструктивно визначити напрями і темпи розвитку особистості, а також розробити ефективні методики педагогічного впливу. Відзначимо, що особистість потрібно розглядати не ізольовано, а у її взаємозв'язках із середовищем, як складову навколишнього світу, як частину Всесвіту. З урахуванням зазначеного положення мають формуватися основоположні принципи організації педагогічної взаємодії і забезпечення їх реалізації в навчальних планах, програмах, технологіях навчання і виховання.

Основною метою проектування освітньо-інформаційного середовища майбутнього має бути виховання здорової, гармонійно і всебічно розвиненої особистості. Новизна ідеї полягає в тому, що ставиться завдання сформувати відповідальну, соціально активну, творчо мислячу і працюючу особистість шляхом створення оригінальної системи безперервної освіти від народження дитини до входження її в самостійне життя. Змістове наповнення такої системи освіти, зокрема, розробка підручників нового покоління вимагають новітніх наукових концепцій.

Перед ученими і педагогами-практиками ставиться завдання розробити й апробувати початкові принципи і режим найсприятливішого розвитку природних задатків, інтересів і нахилів учнів; вийти на якісно новий рівень освітньо-виховного середовища, яке відповідало б вимогам часу.

В інноваційній педагогічній моделі освітньо-розвивального і виховного середовища має покладатися ідея виявлення, підтримки і розвитку природної обдарованості, багатогранних здібностей кожного учня. Середовищні можливості навчання (СМН) мають сприяти культурній освіченості й усебічному самовираженню учнів, інтенсифікації творчості та інновацій. Середовищні можливості навчання – це інновація, яка вимагає педагогічно доцільного синтезу шкільного навчального, внутрішньо-особистісного і зовнішнього соціального (в т.ч. родинного) середовищ. Відтак, у теоретичному обґрунтуванні змістового наповнення інноваційної моделі «Школи майбутнього» важливо виокремити кілька головних положень.

1. Навчальне середовище включає матеріальне середовище, психологічні чинники, соціальні відносини і призначається для забезпечення повноцінних умов для формування предметних і ключових компетентностей учнів, сукупності їхніх особистісних здібностей: лінгвістичної, математичної, музичної, внутрішньо-особистісної, міжособистісної, надособистісної, тілесно-кінестетичної, просторової, натуралістичної.

2. Матеріальне середовище формується шкільною архітектурою, навчальним обладнанням і дидактичними матеріалами, сукупністю традиційних і сучасних засобів предметно-перетворювальної діяльності учнів, а також навколишнім природним і соціокультурним довкіллям.

¹ Мадзігон В. М. Інноваційна модель навчально-виховного комплексу «Школа майбутнього» [Текст] / В. М. Мадзігон. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2011. – 26 с.

3. Рівноцінними матеріальному середовищу мають бути стандарти психологічного й соціального середовищ, якими забезпечується формування повноцінного здоров'я учнів: інтелектуального, психічного, соціального, духовного, фізичного, професійного, екологічного, емоційного.

4. Учні мають отримати можливість активно і незалежно навчатися за індивідуальною траєкторією в самостійно обраному, особистісно ціннісному інформаційному середовищі: людина-природа і людина-техніка (середовище структурної інформації), людина-людина і людина-художні образи (середовище сенсорної інформації), людина-знакові системи (середовище вербальної інформації).

Отже, поставлені завдання вимагають створення оптимальних матеріальних, психолого-педагогічних, санітарно-гігієнічних, організаційно-режимних і кадрових умов, які сприятимуть реалізації комплексу найважливіших заходів:

- створення педагогічних умов для повноцінного і гармонійного фізичного, розумового і духовного розвитку особистості, забезпечення виховання здорової людини на основі сучасних антропологічних знань, способів медико-психологічного захисту вихованців;

- розроблення й апробування структури освітньо-інформаційного середовища як системи безперервної освіти, яка охоплює такі ланки: центр сім'ї і раннього дитинства, дитячий садок – передпочаткову школу, початкову школу, основну і старшу школу. Особливість цієї структури зумовлена різними видами диференціації навчально-виховної роботи із застосуванням традиційних і нетрадиційних форм і методів навчання;

- створення матеріально-технічної бази з урахуванням досягнень науки і техніки на основі використання новітніх комп'ютерних технологій та інших сучасних засобів навчання на електронних носіях;

- забезпечення позитивної психологічної атмосфери емоційного і фізичного благополуччя, яка сприяє співтворчості, співпраці і розвитку різнобічної активної самостійної діяльності учнів;

- організація педагогічного процесу як загального руху педагогів, учнів і батьків до загальнолюдських цінностей виховання, освіти і розвитку, з огляду на що слід: апробувати новий зміст освіти, який оптимізує всі цикли предметів на основі інтеграції навчального матеріалу з урахуванням принципів особистісної орієнтації та компетентності; формувати необхідний і достатній обсяг осмислених, мобільних знань і навичок, прийомів пізнавальної діяльності відповідно до вибраного учнем напрямку, до поглибленої профільної і спеціальної підготовки; реалізувати новітні форми, методи і засоби навчання, які дають змогу перейти від пояснювально-ілюстративного до проблемно-пошукового навчання, яке активізує всі види самостійної пізнавальної діяльності учнів; розробити й апробувати специфічні види самостійної роботи учнів і способи контролю й самоконтролю їхніх навчальних досягнень; визначити і реалізувати схеми взаємодії вчительського і учнівського колективів із зовнішнім соціально-культурним і економічним середовищем;

- створення адекватних санітарно-гігієнічних й ергономічних умов для учнів, які забезпечують ефективну реалізацію навчально-виховного процесу;

- розроблення і апробування кількох варіантів режиму роботи різних типів навчальних закладів, які забезпечують реалізацію базових принципів;

- упровадження заохочувальної системи підготовки і добору кадрів, підвищення їх кваліфікації, оплати праці і забезпечення умов життєдіяльності.

Модельоване освітньо-інформаційне середовище має бути таким, що розвиває дітей і саме розвивається. Водночас, необхідно враховувати три основні аспекти ідеї розвитку: постійний розвиток змісту і методів навчання, їх вплив на розвиток особистості і, як результат, – вплив на розвиток соціокультурного середовища мікрорайону, де розташований навчальний заклад.

Перший аспект ідеї розвитку – динамізм пошуку у розв'язанні проблем виховання і навчання, багатоваріантність вирішення комплексу навчально-виховних проблем.

Другий аспект ідеї розвитку – створення в навчальному закладі такої педагогічної системи, яка всіляко стимулювала б усебічне виховання і розвиток учнів, у т.ч. розвиток почуття відповідальності і діяльній ініціативи.

Третій аспект ідеї розвитку – спрямованість навчального закладу як соціокультурного інституту на використання національної культури, прискорення соціально-економічного і духовного розвитку мікрорайону.

Принципи проектування освітньо-інформаційного середовища і їх сутність.

1. Демократизація – це мета, засоби і гарантія перебудови школи, відкритість і варіантність змісту освіти, розвиток педагогіки співтворчості і співпраці, введення дієвих і ефективних форм самоврядування шкільного колективу, перебудова взаємин учителів і адміністрації.

2. Принцип виховання здорової людини має реалізуватися через забезпечення фізичного, морального, соціального і психологічного благополуччя кожного учня і працівника навчального закладу.

3. Системністю передбачається логічна взаємодія всіх структурних підрозділів, усіх учасників навчально-виховного процесу у навчальному закладі і поза ним, у продуктивній співпраці, що забезпечуватиме оптимальний розвиток, навчання і виховання всіх учнів.

4. Гуманізація школи й освіти передбачає педоцентричний підхід, що сприяє подоланню відчуження вчителя й учня від навчальної діяльності і одне від одного, забезпечення орієнтації школи на повноцінність щоденного життя учнів на кожному з вікових етапів – у дитинстві, підлітковому віці, юності. У навчальному закладі слід передбачати звернення до світової культури, історії, духовних цінностей, якими пронизуються всі навчальні предмети. Виокремлюються ідеї добра, людяності, миру, милосердя, з одного боку, і здатність до підприємливості, культурного самовираження, з іншого.

5. Диференціація й індивідуалізація навчально-виховного процесу повинні сприяти усілякому стимулюванню здібностей кожного, хто вчиться, розвитку особистості з урахуванням її інтересів, мотивів, ціннісних установок, розбіжностей в інтелектуальній, емоційно-вольовій і дієво-практичній сферах, особливостей фізичного і психічного розвитку кожного учня (особистісно орієнтований підхід до організації навчально-виховного процесу).

6. Компетентнісний підхід вимагає включення учнів в активну суспільно корисну діяльність, зокрема, в своєму мікрорайоні для вирішення завдань соціальної адаптації вихованців.

7. Співтворчість і співпраця – спільна доцільна активна діяльність вчителя і учня спрямовується на здобуття знань і набуття соціального досвіду. Процес співтворчості і співпраці зміцнюється взаємопроникненням у духовний світ одне одного, колективним аналізом перебігу і результатів співпраці.

8. Саморух учнів шляхом розвитку здійснюється в результаті створення оптимальних умов і режиму найбільшого сприяння (педагогічного, психофізіологічного, медичного, ергономічного тощо) для різнобічного самостійного розвитку природних задатків, нахилів та інтересів, у результаті чого учневі надається можливість вільного самостійного переміщення за траєкторіями різної складності, різних рівнів навчання з метою самоздобування знань.

9. Оптимізація навчально-виховного процесу забезпечує досягнення кожним учнем найвищого рівня знань, умінь і навичок, розвитку психічних функцій, способів діяльності, можливих для певної особи в умовах навчального закладу, тобто отримання найбільшого ефекту за найменших затрат психофізіологічних зусиль.

10. Принцип нетрадиційності системи виражається в розумній зміні традиційної класно-урочної системи, розрахованої на однієвікову групу учнів, на індивідуально-пошукову школу. Принцип нетрадиційної системи освіти передбачає загальне навчання і виховання різновікових груп учнів у зоні вільного розвитку, що дає їм змогу переходити на більш високі рівні в індивідуально-пошуковій школі.

Організаційно-педагогічна структура освітньо-виховного середовища має відповідати таким принципам:

- цілісності і комплексності – відображати єдність і взаємозв'язок у роботі всіх структурних підрозділів;
- послідовності на кожному освітньому ступені всіх традиційних і нетрадиційних компонентів навчально-виховної системи: цілей, змісту, методів, засобів і організаційних форм;
- варіативності, що передбачає як мінімум чотири гнучких і динамічних освітніх напрями для створення оптимальних умов розвитку і реалізації природних задатків, нахилів та інтересів кожної дитини;
- адаптивності, який полягає у реалізації принципів безперервного виховання і освіти дитини відповідно до її вікових психофізіологічних особливостей і перспективних потреб суспільства (соціальна адаптація).

Освітньо-інформаційне середовище має забезпечувати зв'язок цілей і завдань виховання, навчання і розвитку учнів на кожному віковому ступені з урахуванням психологічних і фізіологічних особливостей дітей і підлітків.

Висновки. У школі майбутнього важливо поєднати всі типи освіти і відповідних освітніх середовищ. На основі такого поєднання стає можливим створення інтегрованого інформаційно-освітнього середовища, необхідного для всебічного культурного самовираження особистості. Розробка нових концептуальних підходів до створення підручників і навчально-методичних комплектів з урахуванням інтегрованого інформаційно-освітнього середовища є пріоритетним завданням для школи майбутнього.

У статті виокремлюється значення культурного і освітнього середовищ школи майбутнього. Ставиться завдання реалізації сучасного освітнього середовища в навчальних планах, програмах, технологіях навчання і виховання. Теоретично обґрунтовано змістового наповнення інноваційної моделі «Школа майбутнього».

Ключові слова: освітнє середовище, школа майбутнього, соціокультурне середовище.

В статье выделяется значение культурной и образовательной среды школы будущего. Выдвигается задание по реализации современной образовательной среды в учебных планах, программах, технологиях обучения и воспитания. Теоретически обосновано содержательное наполнение инновационной модели «Школа будущего».

Ключевые слова: образовательная среда, школа будущего, социокультурная среда.

The article highlights the value of cultural and educational environment of the school of the future. Is the job of a modern educational environment in the curricula, programs, technology education and upbringing. Theoretically substantiated content innovation model «School of the future».

Keywords: educational environment, school of the future, socio-cultural environment.